„Bohemistyka” 2015, nr 4, ISSN 1642–9893

RECENZJE, OMÓWIENIA, NOTY

Przemysław Fałowski, *Sposoby wzbogacania leksyki potocznej w języku czeskim i chorwackim*, Kraków 2015, 179 s., ISBN 978–83–233–3870–3.

Recenzowana monografia prezentuje wyniki analizy porównawczej czeskiej i chorwackiej leksyki potocznej pod kątem sposobów jej tworzenia. W niniejszej recenzji opis zostanie ograniczony do języka czeskiego.

P. Fałowski w analizie główny akcent położył na słowotwórczy, semantyczny i genetyczny aspekt badanego słownictwa, co pozwoliło na wskazanie tendencji panujących w tym zakresie w potocznej odmianie języka czeskiego (s. 13). Analizowana czeska leksyka potoczna liczy 6256 leksemów[1].

Praca składa się ze wstępu, pięciu głównych rozdziałów, zakończenia, bibliografii oraz alfabetycznego indeksu wyrazów. Każdy z rozdziałów opatrzony jest krótkim wnioskiem. Do zebrania materiału Autor posłużył się trzema współczesnymi słownikami, w tym dwoma wydaniami *Slovníka nespisovné češtiny* (2006, 2009). Materiał leksykalny został przez autorów tego słownika uzyskany m.in. z zapisu wypowiedzi usłyszanych podczas konwersacji, z wypełnionych ankiet oraz z różnych źródeł internetowych.

Przedmiotem analizy językowej Autor uczynił czeską i chorwacką leksykę potoczną, którą rozumie jako słownictwo pozostające poza obrębem języka literackiego (*spisovná čeština*). Jak dowodzi Autor „analizowany materiał opiera się więc przede wszystkim na ogólnym słownictwie potocznym, w którego obrębie pojawiają się kolokwializmy, wulgaryzmy i wyrazy obsceniczne, ale również na elementach niektórych socjolektów o prymarnej funkcji ekspresywnej” (s. 11). P. Fałowski nie podjął się badań nad profesjonalizmami, słownictwem technicznym, elementami slangu cyrkowego, teatralnego, trup wędrownych, socjolektów przestępczych, o prymarnej funkcji profesjonalno-komunikatywnej oraz regionalizmami. Materiał językowy jest bardzo bogaty, z tego względu podjęto starania, aby jego analizę ograniczyć tylko do kategorii gramatycznej rzeczownika. Zostały także pominięte rodzime nazwy wielowyrazowe o charakterze zestawień z powodu ich częściowej przynależności do frazeologii.

[1] Zdaniem P. Fałowskiego leksemem jest każdy oddzielny derywat słowotwórczy oraz każde odrębne znaczenie wyrazu (s. 12).

W monografii został przyjęty tradycyjny semantyczno-słowotwórczy opis materiału leksykalnego. Podczas analizy zapożyczeń Autor koncentrował swoją uwagę przede wszystkim na etymologii poszczególnych wyrazów. Analizie słowotwórczej poddano nie tylko leksykę rodzimą, ale również obcą, która na stałe weszła do języka czeskiego. Opisując słowotwórcze sposoby tworzenia leksyki potocznej, P. Fałowski posiłkował się klasyfikacją Jaroslava Hubáčka. W związku z tym zostały wyróżnione następujące sposoby tworzenia leksyki potocznej: sufiksacja, prefiksacja, kompozycja, uniwersalizacja, kontaminacja, adideacja, deformacja oraz metateza. Leksyka potoczna została podzielona na kategorie słowotwórcze z wykorzystaniem *Gramatyki języka polskiego* Henryka Wróbla oraz *Gramatyki współczesnego języka polskiego. Morfologia.* Autor, dokonując analizy etymologicznej, która dotyczyła zapożyczeń właściwych, sztucznych oraz strukturalnych, posługiwał się również czeskimi słownikami etymologicznymi jednojęzycznymi oraz czeskimi słownikami wyrazów obcych. Wyrazy zapożyczone P. Fałowski podzielił na poszczególne kategorie semantyczne, wykorzystując do tego celu zmodyfikowaną klasyfikację Danuty Buttler. Prezentacja zapożyczeń jest poprzedzona krótkim rysem historycznym (por. s. 14).

Rozdział I *Odmiana potoczna języka na gruncie polskim, czeskim i chorwackim* (s. 15–43) ma charakter teoretyczny, który ma za zadanie merytorycznie przygotować do zapoznania się z analizowanym materiałem językowym. P. Fałowski wyjaśnia w nim podstawowe terminy i pojęcia, związane z potoczną odmianą języka. Zawarł tu klasyfikację odmian języka czeskiego, opracowaną przez Ewę Siatkowską, ze szczególnym uwzględnieniem potocznej odmiany języka i jej leksyki. P. Fałowski dosyć dokładnie opisał problem rozwarstwienia języka czeskiego, powołując się na największe autorytety czeskich lingwistów (s. 24–31). Autor podjął się również opisu historii badań nad czeską leksyką potoczną (s. 38–40).

W rozdziale II *Słownictwo powstałe w procesie transformacji* (s. 45–70) ukazano wyniki analizy rzeczowników należących do słownictwa potocznego, które powstały w wyniku zastosowania różnych metod transformacyjnych. Opisując strukturę słowotwórczą języka czeskiego Autor wykorzystał opracowanie *Příruční mluvnice češtiny.* Ponad połowa analizowanego materiału czeskiego powstała poprzez zastosowanie: derywacji odrzeczownikowej, odczasownikowej, odprzymiotnikowej, derywacji od innych części mowy, uniwersalizacji, kompozycji, kontaminacji, adideacji, deformacji, metatezy, wyrazów dźwiękonaśladowczych i ich derywatów. Ponad 37% leksyki potocznej, zdaniem P. Fałowskiego, tworzona jest poprzez derywację odrzeczownikową. Autor stwierdza również, iż „metody transformacyjne są bardziej charakterystyczne dla czeskiej leksyki potocznej" (s. 70).

W rozdziale III *Zapożyczenia* (s. 71–112) P. Fałowski zauważa, że leksyka potoczna w języku czeskim, jeśli tworzona jest poprzez zapożyczenia, to są to w zasadzie zapożyczenia właściwe, do których Autor zaliczył także „derywaty słowotwórcze od bezpośrednich zapożyczeń w celu odróżnienia ich od derywatów powstałych od wyrazów rodzimych lub zadomowionych w języku literackim" (s. 71). Opisując zapożyczenia, uwzględniono znaczeniową stronę wyrazów. W czeskiej leksyce potocznej zdecydowanie dominują zapożyczenia właściwe, przede wszystkim z języka niemieckiego. Poza tym język niemiecki pełni także „funkcję pośrednika dla wyrazów zapożyczanych z innych języków" (s. 112).

Rozdział IV poświęcony został neosemantyzmom, czyli wyrazom powstałym w wyniku procesów metaforyzacji, metonimizacji oraz apelatywizacji nazw własnych, które określa się wspólnym mianem derywacji semantycznej (s. 113–139). Analiza dotyczy różnego typu neosemantyzmów, występujących w czeskiej leksyce potocznej. Jak wskazuje Autor, w czeskim materiale leksykalnym dominuje metaforyzacja jako szeroko pojęta derywacja semantyczna. Ponadto, jak zauważa P. Fałowski, „podstawą przeniesienia bywa obecność określonej lub wyrazistej cechy, ogólny wygląd oraz kształt czy podobieństwo w zachowaniu, roli, funkcji" (s. 138). Wśród metafor najwięcej jest tych, które odnoszą się do nazw osób, części ciała oraz używek. Wszystkie wymienione i opisane przez Autora rodzaje neosemantyzacji cechuje duży ładunek emocji o charakterze negatywnym. Neosemantyzacja jest popularną metodą wzbogacania leksyki potocznej ze względu na jej językowo-ekonomiczny charakter, choć w języku czeskim nie jest to charakterystyczny sposób wzbogacania tej leksyki.

Ostatni rozdział dotyczy pozostałej części słownictwa (s. 141–144). W tej części pracy P. Fałowski postanowił opisać te wyrazy potoczne, które nie zdołano zakwalifikować do żadnej z trzech podstawowych grup leksykalnych. Dokonał również opisu leksemów słowiańskich o podłożu archaicznym lub gwarowym, leksemów o różnej etymologii oraz leksemów o formie niejasnej. Łącznie w tej części omówiono 384 leksemy czeskie.

Zakończenie (s. 145–150) jest syntetycznym podsumowaniem całego opracowania. Jak wskazuje P. Fałowski, czeska leksyka potoczna znacznie częściej powstaje w wyniku takich metod transformacyjnych jak: sufiksacja, prefiksacja, kompozycja, uniwerbalizacja, kontaminacja, adideacja, deformacja oraz metateza, niż w wyniku zapożyczania. Jest zastanawiające, że wśród zapożyczeń właściwych najmniej liczną grupę stanowią leksemy zapożyczone z języka polskiego.

Monografię zamyka indeks czeskiej i chorwackiej leksyki potocznej, która została poddana analizie w niniejszej pracy. Przy każdym leksemie podana jest strona, na której znajduje się analiza językowa wspomnianego leksemu.

Niniejsza praca jest znakomitą próbą nakreślenia ogólnych tendencji panujących w czeskim słownictwie potocznym. Poza tym Autor dokonał szczegółowego opisu rzeczowników, pozostaje więc zbadać pozostałe części mowy, które przynależą do leksyki potocznej, w pierwszej kolejności czasowniki i przymiotniki. Praca ta otwiera pole do dalszych analiz konfrontatywnych.

Sebastian Taboł, Wrocław